

Szemesi Sándor
Erdős André: Sorsfordító esztendők

Napjainkban, köszönhetően az egyre modernebb és gyorsabb információáramlásnak, az érdeklődők szinte teljeskörűen ki tudják deríteni, hogy mikor, mely fórumokon milyen, az embereket közvetlenül vagy éppen közvetve érintő döntések születtek. Arra azonban már lényegesen kevesebb az esély, hogy megismerhessék ezen döntések hátterét: a döntéshozatali folyamatokat, a tárgyalások eredményeinek elfogadtatása körülményeit, az egyéni felelősség kérdését. Ebbe a nyilvánosság elől többnyire elzárt világba enged bepillantást Erdős André Sorsfordító esztendők című, a Korona Kiadónál 2004-ben megjelent személyes diplomáciatörténete. Maga a diplomáciatörténet műfaj nem tekinthető újnak sem a magyar, sem pedig a világirodalomban – példaként hozhatjuk erre az 1960-as évekből Sík Endre Egy diplomata feljegyzései, vagy éppen az 1980-as évekből Henry Kissinger Diplomácia című munkáit. Ám az elmúlt évtizedekben, a rendszerváltást követően magyar szerző tollából kifejezetten diplomáciai visszaemlékezéseket tartalmazó mű nem látott napvilágot.

Erdős André Afrikában, az akkori francia Algériában született a második világháború idején, Magyarországról kivándorolt szülők gyermekeként, francia nyelvű születési anyakönyvi kivonatának tanúsága szerint 1841-ben, köszönhetően egy gondolataiban elkalandozott hivatalnok gondatlanságának. Édesapja egyik fiatalon elhunyt rokona emlékének tisztelegve adta fiának az Endre név francia megfelelőjét, az Andrét – nem arról van szó tehát, hogy a diplomáciai pályára került fiú időközben nemzetköziesítette volna a nevét, mint ahogy azt sokan gondolták-gondolják.

1946 karácsonyán tért haza a család Magyarországra, ahol Erdős középiskoláit négy különböző helyen (a Gorkij iskolában, a József Attila Gimnáziumban, egy libanoni francia iskolában és a Radnóti Gimnáziumban) végezte. A Maxim Gorkij Orosz-Magyar Iskola sajátossága volt, hogy a képzés során a legtöbb tárgyat orosz anyanyelvű tanárok oroszul oktatták, és volt egyfajta kádergyerek-iskola jellege, habár olyanok is jártak oda, akik nem rendelkeztek ilyen „pedigréval”. (Erdős André édesapja akkoriban a Kulturális Kapcsolatok Intézetében dolgozott, mely munkahelyet egy koncepció per során elveszített, és kárpitosként dolgozott aztán tovább.) A Gorkij Iskola aztán 1956 őszén megszűnt, így került Erdős a lakóhelyéhez közeli József Attila Gimnáziumba.

Már az érettségi évében nyilvánvalóvá vált Erdős számára, hogy Őt a nemzetközi ügyek vonzzák, így került az akkoriban létező egyetlen diplomataképzőbe, a moszkvai Állami Nemzetközi Kapcsolatok Intézetébe, közismert orosz rövidítéssel az IMO-ba. Akkoriban meglehetősen véletlenszerűen került kiválasztásra, hogy ki melyik idegen nyelvre is szakosodjon, hiszen míg Erdős André kis szerencséivel az arabot választhatta, addig a későbbi években ide érkező magyarok például a hausza, amhara vagy éppen a szuahéli nyelvben mélyedhettek el, jóllehet legalábbis megkérdőjelezhető volt, hogy szüksége volt-e a magyar diplomáciának ilyen egzotikus nyelveken tudókra. A képzés sajátossága egyébiránt az volt, hogy kissé leegyszerűsítve az volt a cél, hogy az itt tanuló ifjak majdan fellejjenek a nemzetközi kapcsolatok terén a nyugati nézetekkel szemben – azonban a nyugati nem

kommunista sajtóhoz gyakorlatilag nem biztosítottak hozzáférést a hallgatóknak. Az idegen nyelvű (imperialista) irodalom bevitelének tilalmát annyira szigorúan értelmezték, hogy Erdős egy alkalommal csak nagy nehézségek árán tudta a határon átvinni Agatha Christie „Funerals are fatal” című krimijét...

1966-ban furcsa dolog történt Erdőssel: elhatározta, hogy meglátogatja akkor éppen Brüsszelben dolgozó édesapját, és átutazó vízumot kért Franciaországba. Azonban a francia diplomácia udvariasan közölte a magyar Külügyminisztériummal, hogy ez talán nem volna szerencsés, ugyanis a francia állampolgár Erdős André 1961-ben nem tett eleget bevonulási kötelezettségének, és ezért katonaszökevényként távollétében elítélték. Ez azonban a kellemetlenségen túl mást is jelentett: nevezetesen, hogy egy Varsói Szerződéshez tartozó ország külügyminisztériumában egy NATO-állampolgár dolgozik! Azon nyomban hivatalosan kérnie kellett, hogy bocsássák el a francia állampolgárságból, ami 1968-ban meg is történt.

Az akkori külügyi személyzetis politikának köszönhetően az arabul kiválóan beszélő Erdős Délkelet-Ázsia országaival kezdetett foglalkozni, amely csak három év után változott meg, amikor is 1968-ban első külföldi kihelyezésére került sor Rabatba, ahol a nagykövetség egy misszióvezetőből és egy beosztott diplomatából (Erdős) állt. 1971-ben hatalmas segítséget jelentett, hogy a nagykövet nem beszélt franciául: egy királyi fogadáson a nagykövet a viszonylag korai távozás mellett döntött, minthogy nehézkes volt a tolmácson keresztül történő érintkezés. Pár órával később a rendezvényre fegyveres katonák törtek be, és puccsot kíséreltek meg II. Hasszán király ellen...

A következő időben Erdős gyakran működött közre tolmácsként Afrikában. A tolmácsok helyzete egyébiránt gasztronómiai szempontból nem irigylésre méltó, akár az étkezőasztal mellé, akár mögé ültetik. Az első esetben nem nagyon tud enni, mert, ugyebár, tele szájjal nem igazán lehet tolmácsolni, a másik esetben pedig egyszerűen éhen marad, miközben a szeme előtt mindenféle finomságokat szolgálnak fel ... másoknak. A tolmácskodás során azonban számos mosolyt fakasztó esetet élt meg Erdős, melyek közül csak egyet idézünk ezúttal. Egy alkalommal a külügyminiszter kíséretében, Sierra Leonében történt, hogy egy nemzetközi szerződés aláírása előtt az egyik fontos Sierra Leone-i tisztviselő megsértődött valamin, ezért nem jött el az aláírási ceremóniára. De aztán kiderült, hogy hiába is jött volna: a sierra leonei partner ugyanis közölte, hogy az ő példányukat megrágták az egerek, így az egyezmény aláírására nem kerülhetett sor...

Az 1970-es évek elején Erdős aktív résztvevője volt az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletnek, melyen két éven keresztül 35 küldöttség (Albánia kivételével valamennyi európai állam, valamint az Egyesült Államok és Kanada) vett részt, majd 1978 nyarán a New York-i magyar ENSZ képviselőre került kihelyezésre, de a korabeli hagyományok szerint ez sem ment egyszerűen. Erdős egyik külügyminisztériumi munkatársa ugyanis feljelentette őt: frankofíliával vádolta, valamint azzal, hogy gyakran van nyugati diplomaták társaságában és jó viszonyt tart fent velük. Ezzel összefüggésben, az akkoriban készülő belső minősítésében az szerepelt, hogy Erdős munkájában állandó irányításra szorul, etikai problémákkal küszködik, egy szóval alkalmatlan az önálló munkára – amivel összefüggésben a Külügyminisztérium személyzeti főosztálya át kívánta helyezni Erdöst az Állami Ifjúsági Bizottsághoz, melyet végül a külügyminiszter személyesen akadályozott meg...

Időközben Erdöst beiskolázták az MSZMP Politikai Főiskolájára, ahol diplomamunkája témájaként az 1939-41 közötti szovjet-német kapcsolatok kérdését választotta. A

Külgyminisztérium végül engedélyezte a téma kutatását, és a diplomamunkát is sikeresen megvédte Erdős, ám a konkrét művet csak külön dékáni engedéllyel kiadható, zárt munkának minősítették. Nagyjából ezzel egyidejűleg, 1986-ban léptették elő nagykövetté, a jelenlegi külgyminiszterrel, Somogyi Ferencsel együtt. Az akkori előléptetési viszonyokra jól jellemző, hogy ezt sokan úgy kommentálták: „milyen fiatalon” lettek ezek nagykövetek, jóllehet Erdős ekkor már 45 éves volt...

Amikor Magyarország története során másodszor lett az ENSZ Biztonsági Tanácsának tagja 1992-93-ban, éppen Erdős volt a magyar ENSZ-képviselő vezetője. A könyvből megtudhatjuk, hogyan is kerülnek a választott tagok a Biztonsági Tanácsba, illetőleg azt is, milyen munkát jelent a BT-tagság az adott ország ENSZ-delegációja számára. Ezen két év alatt kellett szembenézni az első Öböl-háború következményeivel, ekkor került sor a szerencsétlen szómáliai ENSZ-beavatkozásra, ekkor éleződött ki a jugoszláv és a ruandai konfliktus – aminek köszönhetően a korábbi évi 50 körüli nem hivatalos konzultáció helyett 1993-ban 1200 ilyen találkozásra került sor!

Különösen érdekes megtudni, milyen többletterheket jelentett Magyarország számára 1992 novembere, amikor is Magyarország volt a BT soros elnöke. A havonta változó BT elnökök országnevek szerinti ABC-sorrendben követik egymást, függetlenül attól, hogy állandó vagy nem állandó tagokról van-e szó. Az, hogy BT-tagsága alatt egy nem állandó tag hányszor lesz a testület elnöke, az ábécében betöltött helyétől és attól függ, milyen időszakban került a testületbe. Így például míg Magyarország csak tagsága 11. hónapjában lett először (és egyben utoljára) elnök, addig például Csehország már bekerülése hónapjában, és 15 hónappal később is elnöke lehetett ezen illusztris testületnek.

Magyar diplomáciatörténeti újítás, hogy Magyarország javaslatára a BT elfogadta: a magyaroknak fenntartott három diplomata hely egyikén tagságunk utolsó hónapjában egy cseh diplomata is jelen lehessen, felkészítendő őket az elnökségükre – a BT történetében első ízben. Ez ma már odáig vezetett, hogy a BT-be beválasztott országok testületi tagságukat megelőzően már számukra fenntartott külön helyeken figyelhetik a megbeszélések menetét.

1994 januárjában, Magyarország BT tagságát lezárandó, zenés, konfettis vidám estet rendezett a magyar delegáció az ENSZ-képviselő épületében, melyre Erdős egy tipikus ENSZ-bikkfanyelven megírt beszéddel készült. Ebből megtudhattuk például, hogy „Szeretném tájékoztatni a megjelenteket, hogy az est szervezői minden szükséges intézkedést megtettek azok épségének, biztonságának és jólétének szavatolásáért, akik vették maguknak a fáradságot, a bátorságot és a vakmerőséget, hogy ez alkalomból csatlakozzanak hozzánk.” Ez a mondat is visszhangozta azokat a megkövesedett fordulatokat és kifejezéseket, melyek ma is gyakran fel-felbukkannak az ENSZ Közgyűlésének vagy éppen Biztonsági Tanácsának határozataiban.

1997-ben, az ENSZ Közgyűlésében is történt egy humoros szituáció. Miközben a magyar külgyminiszter, Kovács László arra várt, hogy elmondhassa előre megírt beszédét, felvetette, hogy (csak hogy jobban teljen az idő) bele kellene tenni valahova az „Ej, mi a kő! Tyúkanyó, kend...” sort. Erdős ezt meg is tette, oly módon, hogy Magyarország támogatásáról biztosítja Németország és Japán állandó BT-tagsági törekvéseit, melyet a költő szavai is igazolnak... Az inkriminált mondat természetesen nem hangzott el, ám pár nappal később, amikor a Külgyminisztérium sajtófőosztálya táviratban a világ minden sarkába elküldte a közgyűlési beszédet, az már az Erdős által átszerkesztett változatot tartalmazta... A kért korrekciót követően megérkezett mindenhova a sajtófőosztály újabb távirata, miszerint a Kovács László

által elmondott beszédből kérem töröljék az alábbi mondatot – mely immáron ott virított jól kiemelten a távirat közepén.

Erdős New York-ban élte meg 2001. szeptember 11-ét, melyet követően alapjában véve nem változott semmi az ENSZ-ben: példának okáért hosszas vita folyt a tagállamok között arról, hogy a multilateralizmus, vagyis a közös nemzetközi erőfeszítések, lépések, együttműködés eszméje a leszerelésről és a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozásáról folytatott tárgyalások „alapvető eleme” –e vagy pedig „egy alapvető eleme” –e...

Erdős 2002-ben került New York-ból visszahívásra, és lett Magyarország párizsi nagykövete, mely pozíciót jelenleg is betölti. Eddigi életútját összegezve, egyben recenzióknak zárásaként Erdős szavait idézzük, aki szerint „A sors úgy hozta, hogy tevékenységemet a helsinki folyamat révén a kelet-nyugati kapcsolatok fősodrában végezhettem, egy hallatlanul izgalmas és egyedülálló korszak kellős közepén. A világszervezetnek köszönhetően pedig alkalmam volt bolygónk sokszínűségét – és bonyolultságát is – érzékelni, azt, hogy mi, emberek valóban egymásra vagyunk utalva, s hogy a kölcsönös megértés, a tolerancia korunk egyik alapvető vezérelve kell legyen. ... Mindezek alapján elmondhatom, hogy – ha eljön az idő – elégedett emberként teszem majd le a „lantot”, mert mindvégig izgalmas feladatokkal, különleges szakmai kihívásokkal kerültem szembe, s ennek során alkalmam volt eljutni földgolyónk számtalan érdekesebbnél érdekesebb zugába.”

Ehhez a magunk részéről csak azt tehetjük hozzá, hogy ezt a rendkívül ízléses, a Szerző saját fényképeivel gazdagon illusztrált művet csak ajánlani tudjuk mindazoknak, akiket érdekelnek a politika kulisszatitkai, és egy valóban nem mindennapi karriert befutott magyar diplomata személyes élményei.

Dr. Szemesi Sándor

Erdős André: Sorsfordító esztendők

Korona Kiadó, 2004.

279 oldal, 3700 Ft